

## Sprang.

Den vijfden Augustus 1896 bezocht ik de gemeente Sprang. Te onstreeks half vijf van Vrijhoere Capelle vertrokken, kwam ik om ± 5 uur aan het Raadhuis te Sprang. - Daar vond ik alle schoolkinderen (misschien wel 200) geschaard; met luidre hoera's werd ik begroet door groot en door klein. De kinderen waren in hunne Kondagsche kleeren en hadden boeketjes van goudsbloemen en dergelyken. -

Van boven van het balcon van het Raadhuis luisterde ik naar de verschillende liederen, welke de kinderen ten gehore brachten. -

Na afloop van het kindergezang kwam er een liederstafel een aubade brengen; en vervolgens nog een liederstafel van doeleerenden, zoals mij zeide. - De laatste was de beste; zij bestond uit kinderen en jonge menschen (zoowel mannen als vrouwen), allen getooid met oranje-strikken.

Ik liet het hoofd der school (afzonderlijk) en de presidenten van de twee liederstaels ( gezamenlijk) binnenkomen, om hen te bedanken voor de moeite, welke zij zich gegeven hadden. -

Daarna had ik wat te praten met den burgemeester en diens wethouders; de wethouder Verhaever was geen ongeschikte boer; hij deelde mij mede, hoe het boerenbedrijf in Sprang werd gedreven: in het najaar op de Hollandse markten beesten koopen; deze aanhouden tot het oogenblik dat ze moeten kalfen en die dan verkoopen aan Frankrijk of België. Konden zij er geen half in krijgen, dan werd het beest vergemest. -

Nu de handel met België en Frankrijk niet meer zoo vlot gaat als vroeger, beginnen de meeste boeren zelve hun vee te fokken. - Een redelijke boer te Sprang heeft 's winters ± 20 stucks vee op stal; voor zijn werk heeft hij niet meer dan één paard nodig; gewoonlijk heeft hij er twee of drie, en handelt hij daarmede. -

De burgemeester is sinds 1870 burgemeester van Sprang en van Vrijhoere Capelle. Hij kwam destijds vreemd in Noord-Brabant, doordat hij vroeger burgemeester was van St. Philipsland in Zeeland. - Hij schijnt in Sprang goed op

## Sprang.

op zijn plaats. -

Na op het raadhuis een croquetje met een glas rijmijn (eene vriendelijke attentie van den burgemeester) gebruikt te hebben, verließ ik onder heide hoera's de gemeente Sprang.

Van enkele opmerkingen - vooral in verband met de bevolkingsregisters - werd door den secretaris goede nota genomen; de administratie van den onderzoeker, zowel als die van den secretaris, was niet van dien aard, dat ik deswege een schrijven tot het gemeentebestuur behoefde te richten.

Den 5 October 1900 kwam ik weder in de gemeente; ik werd er ontvangen door dezelfde wethouders als in 1896, en door burgemeester Kleijer, die sinds enkele maanden de opvolger is van zijn rechtslendende voorzanger, wijlen den Zleer van Dijck.

Volgens B. en W. moet de oorzaak, dat de gemeente in zielental achteruitgaat, gezocht worden in de onstabielheid, dater nogal schoenmakers zich verplaatsten, deels naar Waalwijk, maar vooral naar den Bosch, nadat de fabriek van v.d. Bergh. Het zijn meestal de beste werklui, die weggaan.

In 1899 werden tien huwelijken gesloten; meestal schoenmakers knechtes. Gedwongen huwelijken hadden bijna niet voor; niet meer dan een op de tien.

Bij de periodieke raadsverkiezing in 1899 moest er gestemd worden; de oppositie keggen het gemeentebestuur gaakt vooral uit van den te Sprang wonenden secretaris van Kupferme Cappel, Wien, - en van den onderwijzer met hoofdtafel Ebel. Deze laatste is volgens B. en W. een heel socialist, van wie burgemeester van Dijck weinig veel last had. Hij heeft fyys tractement, heeft pt. o. van de normalschool, en verdient nog wat met privalessen. Hij wil hoger tractement van de gemeente hebben; de raad wil daarom niet stemmen.

De oppositie-candidaten werden geslagen; bij de stemming werd er niet much drama gevoerd.

Sprang stakelt op het openbaar met zijn onderwijzers; twee hulp-onderwijzers, Hello en Achterberg, vielen in de loting en vervullen thans hun dienstpflicht; de onderwijzers, die tydelijk hunne plaats innamen, bleken <sup>sterk</sup> te ergens anders een vaste aanstelling te regen; daardoor was er voorblijvend snatare

## Sprang.

in het onderwijsend personeel.

Ik werd in 1904 een nieuwe begraafplaats aangelegd; men kan zich volgens de verordening een grafgruwel huren voor den tijd van tien jaren; wil men die grafgruwel langer hebben, dan moet men tellens na tien jaren, meer huren.

Een klacht over den Rijks archivaris, die in 1896 het oudarchief begon te regelen, en die regeling nog niet ten einde bracht. Er is een oude kerk met horen in de gemeente; een groot stuk is uit dien horen uitgevallen; het gat is met planken dicht gespijkerd. Want neer dat gebuurd is, is niet bekend; vermaledijk heeft hijden het bouwen, oft broet daarna. Met oude gemeentetrekkingen blijft, dat in 1630 de schoolmeester kinderen betaalde voor het wegruimen van puin bij de kerk.

De waterleidingen worden geschouwd door de polderbesturen; B. en W. hebben daarmede helemaal niets te maken.

In Sprang is geen rydom en ook geen armoede. Welhauder Verhaever was 13 jaar burgemeester; hij had die functie steeds op eenigen tijd opgelegd, en het had hem <sup>enigen tijd</sup> niet gehad, om die functie aan een ander over te dragen. De akkers zijn terecht, en klagen slechts zeer zelden.

Armenndoctor is dr. v. Gils uit Waalwijk; gemeente betaalt hem vaccinatie en doodschoot, kerkgemeente en bestuur betalen de geneeskundige armen verzorging.

Voor de verloskundige hulp is een vrouwrouw; betaald door gemeente en burgerlijke armbestuur. Zij heeft niet veel te doen; de mensen gaan liever naar den doctor.

De hoofdlijke overslag bedraagt  $1\frac{1}{2}\%$ ; de aanslagen worden geregel'd naar het werkhelyk inkomen. Volgens B. en W. erkent het gros der inwohneren dankbaar, wat het bestuur der gemeente in het belang van Sprang verricht; dat gros betaalt dan ook opaarde zijn aandeel in de gemeentelasten.

Ik vernam nog van B. en W. dat de veldwachter, over wie men tevreden was, jaarlijks f. 25. betaalt aan posten bij begrafenis en huwelijk; B. en W. beweerden, - toen ik daarop vragen indroeg - dat nulla in naburige gemeenten nog veel eugen was.

Den 24 Mei 1904 kwam ik weer in Sprang. Van uit

## Sprang.

Waalwijk bezocht ik dienselfden dag nog Kleesbeek en Capelle.

Want dat ik levere in Kortelshoef haal of haad, dacht Sprang een braeinstuk was van socialisten, deed ik daarnaar een onderzoek. B. en W. delaten mij mede, dat Koosje was bijdien de verkiezingen 1903 in Sprang kwam lezen in de zaal van den socialist bibliothechouder Hofman. Hij werd begroet door de Bije, een onderwijzer uit Kortelshoef. Hij kwam slechts éénmaal, en had weinig succes. Er waren ± 50 mensen, van wie ± 20 uit Sprang. — Enige maanden later kwam Oudegeest komen, ook weer bij Hofman; de arbeiders langs het spoor wilden niet voor hem stemmen. — Oudegeest las later bij Priesen, herbergier nabij het station te Maasrik; ook daar had hij niet veel succes.

<sup>Onder de</sup> ~~De~~ <sup>de</sup> apentore onderwijzers vond men de voornaamste propagandisten voor het socialisme; als zoodanig werden mij gehaald: de Bije te Kortelshoef, Ebels te Sprang, van Doren en Venterboom te Capelle. — Verhaagd, de beginnende burgemeester van Woudrichem, eerstjes onderwijzer, was geboren van Capelle. Kleistraat, in den tijd van de tiendrachters in de hooftstraat kwam hij ijverig propaganda maken voor het weigeren van de tiend o.a. te Sprang.

Domine Brummelkamp, een afgescheiden dominee uit Capelle hield een openbare lesing met gelegenheid tot debat in het sindicatuun van 1903 te Capelle. — Een bekend socialist uit Tilburg (Willems, wijnbier in zagen, in de Korteweg te Tilburg, verspreidt van socialisten) (hij wordt beschreven als een dooden bererd) kwam ter vergadering, gescreed door de Bije, Ebels en Venterboom; hij trad in debat met den dominee, en maakte een zeer goede figuur.

Onderwijzer Ebels verlaat met 1 juli de gemeente; hij is benaamd tot hoofd der school te Schellinghout bij Kapelle. <sup>Geen vertrek</sup> ~~Geen vertrek~~ Want dat het socialisme wel veel minder worden; zijn vriend, Kien, de secretaris van Vrijstaete, is wel even bererd, maar minder goed ter taal; hij zal <sup>zich</sup> wel wat meer rustig houden.

Ebels liep met het beelje: Domine Pastor en Krabbie rond, en gaf het leser aan wie het mensche; 200 kreeg without.

## Sprang.

der blauwers lief van hem ter lesing.

Volgens B. en W. is de bevolking over het algemeen niet socialistisch gestemd, en neemt de socialistische beweging er af dan toe.

De gemeente heeft geen eigenatissen dat naam heeft; heeft die ook nooit gehad.

B. en W. hebben nogmaals <sup>steun</sup> eigen bemanding in, ~~om de ver~~, wijzen bij de herstelling van deze oude locen.

Hier is zeer berekend over den armen doctor, v. Gilse uit Waalwijk; door ~~ges~~ armbekomen per visite betaald.

De oude veldwachter is gelukkig met zijn gezin naar spraewandende teruggegaan. De nieuwe veldwachter doet goed zijn best.

Trouwankelijk was er veel schoolverzuim; esteijke verzuimingen. Nu gaat het wat beter.

Van herhaalingsonderwijs wordt haast geen gebruik gemaakt door meisjes helemaal niet meer.

Benedede wordt in Sprang niet gelezen; de diaconie heeft jaarlijks over ± f 1600 te beschikken; het algemeen arm, destuur over f 1400.

Veel mensen gaan buiten de gemeente werken; er gaan zeer 100 mannen naar Waalwijk. — De jonge meisjes zijn als dienstboden zeer gezocht, omdat ze wel zijn en leiden; ze dienen veel bij Israëlieten te Liedchen, te Waalwijk, te 's Grasch enz. — Jonge meisjes, die den leeftijd hebben om als dienstbode te gaan dienen, blijven niet in Sprang. Waar is zo' sterke, doch op een bevolking van 1915 zielen, 110 21 mannen voor komen en 894 vrouwen!

Den 15 April 1908 kwam ik weer in Sprang. Van het Socialisme hoorde men niets meer. Het huis van Hofman is afgebrand; Hofman is thans een gewoon schaarmaker, zonder vergunning, zonder werkaf. zonder vergaderzaal. De socialistische sprekers komen niet meer over; vergaderingen van socialisten hebben niet meer plaats, het zaadje is helemaal verloopen; de geest van het volk was en niet meer. Er zijn thans geen socialisten meer in de gemeente.

## Sprang.

Hier, de vroegere secretaris van Vrijheids Capelle, de vriend van Ebels, is dood. Hij is verdronken gevonden in de habbegatsche plasen, dagaags nadat hij zijn ontslag had gekregen als secretaris van Vrijheids Capelle.

Ik zou graarne den toon hersteld zien. B. en W. geraden, de helft van f 6300 voor gemeente te lenen. De mensen, mits heb Vrijh. ~~voort~~ evenvele verder kosten van restauratie alleen behaalt, zonder de gemeente verder lastig te vallen. — Wanneer gemeente dan een leening sluit op korten termijn, aflossing bijr. in 10 jr, dan zou vermoedelyk de huidengewone Vrijhs bijdrage in de kosten gewone onderwijs kosten wat verhoogd kunnen worden.

Sprang heeft 26% l. opinieke te onderhouden, maar daarvan in de laatste jaren een steenklaag met <sup>tearlijke</sup> elf wagons (ieder ± 5 wagen) steenklaag is die weg prachtig te onderhouden.

Den 26 April kwam ik weer in Sprang; hiervan was ik in Waalwijk gewest; later ging ik nog naar Kaatsheuvel; ik maakte dae tocht van uit 'den Bosch'.

Schoenmakerij heeft in Sprang niets meer om het liff; de menschen gaan naar Waalwijk of naar Kaatsheuvel; slechts 5-6 menschen = schoenmakers werken in Sprang. Gedwongen winkeluring bestaat niet meer.

De geest van de mensen is goed; socialisten zijn er niet meer.

De mensen vinden vooral hun bestaan in den landbouw; de grote boerderijen verdwijnen gaandeweg; er worden verdeeld beschoten vele kleine bedrijven van gemaakt. —

De arme menschen wonen meestal gehuurd; goede woningen met een tientje tegen f 1 per week.

Sprang staat in zielental achteruit; de meisjes gaan veel buiten de gemeente sien, vrouwen en keken nooit terug.

Kapitaal af welgestelden zijn er bijna niet; zonder beitingswaan Vrijhs subsidie tot f 1100 in onderwijs kosten

## Sprang.

zou men onmogelijk kunnen rondkomen.

Gemeente heeft daar geen eigen gronden, voor jaren stonden alle inwoners het jachtrecht op hunne gronden aan gemeente af; dat recht mocht nog door gemeente verhuurd; voor f 1!

Het is de vraag, of die afstand nog wel geldt; het is al 200 lang geleden, doch alle ondertekenaars al lang dood zijn, en hunne baerderijen vererfd en verdeeld.

Kaatsheuvel kreeg concessie om gemeente te verlichten van uit gemeentelijke gasfabriek; maalite van dat recht tot nu toe geen gebruik.

De boren is thans gehuul hersteld, met subsidie van Vrijh. en Provincie; men is erg tevreden en dankbaar, dat men dat grote werk binnen goed einde bracht. Het ziet er zeer goed uit.

Den 31 Juli 1919 kwam ik weer in Sprang; dienselff. den dag besocht ik soon op land en Waalwijk.

Het opslat goed in de gemeente; de bevolking neemt vrij sterkt toe in zielental; huuringsnood is erg gelijkgroot niet, maar alles sit vol.

Mijn best gedaan om tractement van den veldwachter (f 412,5 + rege woning) wat verhoogd te krijgen; en der voloton methouders niet mij bij.

Een klooph voor straatverlichting (31 lantaarn) ges uit Waalwijk.

De oude school reeds in 1913 afgekeurd; nog niet verbaard!

Gedwongen winkeluring komt heel niet meer voor. Wel 300 menschen werken buiten de gemeente, vooral in Tilburg, Berkel, Waalwijk, Kaatsheuvel, Vrijheids en Capelle. — Gemiddeld zal wel f 12 in de week verdiend worden.

De mensen voelen niets voor ontdekking, voor herhalings - voor landbouw onderwijs, en kunnen dan ook niet vooruit.

De landbouwers hebben meestal kleine bedrijven, de meesten <sup>alleen</sup> in naam op hun eigen; ook in de laatste gunstige landbouwjaren lasten de boast geen schuld op

## Sprang.

Den 9 juli 1921 bezocht ik Capelle, Vrijhoeve Capelle en Sprang.

Ik vond hier nog den wethouder Verhaegen, sinds 30 jr wethouder, 38 jr Raadslid. En verdiende haer met een goed verstand; ~~bij~~ een van zijn zoons is al elf jr ingenieur; een andere soon studeert op het moment te Wageningen.

Volk hier moet in den woningraad voorsien worden; er werden 8 woningen gebouwd, hervijf een subsidie om Vrijes subsidie in den baan van een woning nog lopende is.

Eperimente sluit aan bij de waterleiding Noord-West-Brabant.

Eperimente zal geen elektriciteit nemen; is gebouwd door een gasconcessie aan de gasfabriek te Kortshemel.

Er wordt p. 5.500 hoofd-omslag geheven, beroers een navordering, ~~van~~ hen die te plaat op het primaat lief kohier waren aangeslagen. Die navordering bracht nog al wat op, door dat er een schoenfabriek was, n. d. Bloem, die bleek zeer ruime winsten gemaakt te hebben.

Het levensmiddelenbedrijf kostte p. 900., dat bedrag wordt in opr afbetaald. De kosten van de invoering der nieuwe lagere onderwijs niet zullen vermoedelijk nog wel kunnen vallen. — Daar staat nog een oude openbare school leeg; een pr laken zullen ten gebruik worden afgestaan aan de Christelijke Historieschen.

Eperimente heeft 2680 ll. steenslagweg te onderhouden; tijdens den oorlog kon men niet voldoende steenslag krijgen. Tijdens kocht men ~~p. 50~~ 50 wagons steenslag p. 80. de wagen, daar komt p. 12. bij voor kosten van vervoer van station Waalwijk naar den weg. — In normale tijden zijn jaarlijks 10 tot 12 wagons noodig, om den weg in goede staat te houden.

Er is een brandspuit; het personeel wordt niet betaald; de mensen zijn zeer werkwillig.

## Sprang.

Landbouw en veeteelt gaan vrij goed; men heeft nu hetzelfde aantal stuks veal als vroeger; in 1919 veel minder klaauwzaaien, in 1920 niet. — Er is niet zoveel veeteelt als veel veehandel; de boeren handelen druk op de markt te Rotterdam.

Voor landbouwcursus ~~aan~~ hoofd der school te Bleiswijk is weinig ambtie. De school Vrijes valsechool voor schaumakers te Waalwijk wordt van uit Sprang niet bezocht.

Het onderwijs aan de handelsopleg school te Waalwijk valt wel in den smaak; men tracht naer Baantjer onderwijzer, Vanboekelkerk, Ambtenaar bij de post of de telegrafie, ens. ens.

Hier is in Sprang tegen de vereniging met Vrijhoeve Capelle en Capelle. Ik trachtte daarover niet B. en W. in discussie te brengen, om de argumenten van de heeren te horen en die ~~te~~ 200 mogelijk te overleggen. De heeren wilden niet bidden; ik hoorde geen enkel ander argument, dan dat dit: men voelde er in de gemeente niet veel voor, en zou liever zelfstandig blijven. — De weg Sprang - Vrijhoeve Capelle - Bleiswijk is aan weekzijden volgebouwd. Als men de grens van de drie gemeenten niet weet, dan zal men die ter plaatse niet vinden. Het maakt dezelfden indruk als de weg Baardwijk - Waalwijk. Besoeken, met alleen dat verschil, dat hier ieder huisje in een tuintje ligt. — In Capelle ziet men over het algemeen op de menschen uit de Bleiswijk meer; men acht die uit Vrijhoeve Capelle en Sprang niet beter; daarin liep, maar het mij wel voorstaan, de diepste grond van het verset van Capelle tegen te vereenigen van de drie gemeenten.

Den 14 juli 1924 bezocht ik Sprang - Capelle.

De administratie van de nieuwe gemeente wordt op het moment nog gevoerd in het oude Raadhuis van Capelle. Daar werd ik ook door B. en W. ontvangen. Voor de nieuwe gemeente is een nieuw Raadhuis in

## Sprang - Capelle

aanbouw. Het komt in Vrijhaeve-Capelle te staan schuin tegenover het oude Raadhuis van die gemeente. Burgemeester Meyer gaf het daarvoor benodigde terrein ten geschenke.

Burgemeester Meyer heeft in de nieuwe gemeente geen gemakkelijke taak! Sprang, Vrijhaeve Capelle en de Kleistraat zijn best content met de tegenwoordige orde van zaken; maar in Capelle zelf wil men er niets van weten.

Het is jammer dat oud-wethouder Rijks overleden is; deze was ook wel moediger tegen de vereeniging gestaan; maar toen deze eenmaal een feit was, bleek hij zich daarbij meer te leggen, en bereid te zijn mede te werken, om van de nieuwe gemeente te maken wat er van te maken was. — Al heel anders dan zijn opvolger in den Raad, die in de Raadsvergaderingen een obstructie politiek volgt, en het den Burgemeester lastig maakt om goed ondernomen te gaan.

De bekende genen secretaris-ontranger van Vrijhaeve Capelle <sup>van den Berg</sup> werd secretaris van de nieuwe gemeente; — en de zielelijke secretaris-ontranger van Sprang - van Dantum-ontranger.

Van de elf nieuwe Raadsleden zijn er 3 antiken. 2 Christ. Historisch, Katholiek en 5 linkse. —

Vijf van de leden waren in het voormalige Capelle vier in Sprang en twee in Vrijhaeve Capelle. — Wethouder van der Hoeven (een Soer) staat in Capelle; — wethouder van Willigenberg (n.m.m. een handelaar of industriel) in Sprang.

De verhouding tussen B. en W. scheen mij zeer goed. Van der Hoeven is een bedaard stille man; van Willigenberg is iemand, die dunkt redenert, en vrij goed op de hoogte van de zaken schijnt; hij spreekt echter niet wat veel voor den benoemster dingen.

De financiën zijn vrij goed, maar men stand voor grote uitgaven: Kosten van een nieuw Raad-

## Sprang - Ca- - pelle

huis ( $\pm$  f 19000), vernieuwing der beschaving van de Zabbegeatsche haven ( $\pm$  f 8000), het in orde brengen van de beschaving van de Capelsche haven; groot kosten voorhalveerde uit de toepassing van de lager onderwijs tot 1920. ens.

Alleen de voormalige gemeente Capelle is geëlektrificeerd; Sprang en Capelle krijgen gas van de gasfabriek in Haagscheveen. — In 1923 gaf de elektriciteit in Capelle een belort van f 2500. — B. en W. meenden, dat de leiding, het net of de meters niet in orde zijn, en hebben een ingenieur uit Rotterdam als adviseur genomen.

<sup>crisis</sup> Sinds Maart 1924 zijn er geen verkoopsoorden meer. Capelle bouwde 25 woningen; Sprang 8. — Er is geen woningnood meer. Zonder Rijks premie werden in 1924 derden nieuwe woningen gebouwd. Men verlangt hard naar de opening der waterleiding West Brabant. Ops vele plaatsen is het wafer ellendig.